

УТИЦАЈ ЗАСТУПЉЕНОСТИ ЕКОЛОГИЈЕ У НАСТАВИ НА РАЗВОЈ ЕКОЛОШКЕ СВИЈЕСТИ

Нина Јањић, Тања Шњегота, Ивана Егић

Универзитет у Бањој Луци, Природно-математички факултет

Abstract

JANJIĆ Nina, Tanja ŠNJEOTA, Ivana EGIĆ: THE IMPACT OF ECOLOGY CLASSES ON THE GENERAL ENVIRONMENTAL AWARENESS [University of Banja Luka, Faculty of Science, Mladena Stojanovića 2, 78000 Banja Luka, Bosnia and Herzegovina]

Ecological education is a crucial factor of social processes. The aim of this paper is to single out all the modalities of raising ecological awareness. Primary goals were as follows: the analysis of primary and secondary school curricula in the Republic of Srpska, the analysis of Ecology curriculum, its time articulation and location within the whole educational system, and survey of the perception of students at the Department of Ecology and Environmental Protection, Faculty of Sciences, University of Banja Luka. The technique used for the purpose of the papers were questionnaires answered by the student at the aforementioned department. Results of the inquiry confirmed the hypothesis that "the ecological awareness is poor and wrongly perceived". We consider that the results of these investigations are alarming. More attention should be paid in raising the ecological awareness, starting with primary schools, so that the ecological awareness of citizens be raised on a higher level and that teachers obtain enough competence to deal with problems in this area.

Key words: ecology, teaching process, education, ecological awareness

Сажетак

Васпитање и образовање у области екологије чини неопходан фактор друштвених процеса. Циљ нашег рада био је да обухватимо све модалитете развоја еколошке свијести. Примарни задаци истраживања су: анализа наставних планова и програма у основним и средњим школама у Републици Српској, анализа наставног плана и програма екологије, временске артикулације и ситуираности у цјелокупном систему образовања, те испитивање перцепције екологије студената Студијског програма екологија и заштите животне средине, Природно-математичког факултета, Универзитета у Бањој Луци. Техника која је кориштена у рјешавању последњег задатка јесте анкетирање студената наведеног студијског програма. Резултати спроведеног истраживања су потврдили хипотезу, коју смо поставили непосредно прије самог истраживања, а то је: "Еколошка свијест је на ниском нивоу и погрешно перципирана". Мишљења смо да су резултати овог истраживања алармантни. Већу пажњу потребно је посветити развоју еколошке свијести, и то почевши од основношколског образовања, како би еколошка просвјешћеност грађана била на вишем нивоу, а наставни кадар довољно компетентан да се бави овим проблемом.

Кључне ријечи: екологија, настава, образовање, еколошка свијест

УВОД

Еколошко образовање и васпитање има непроцјењив значај за профилисање оних којима остављамо нашу Републику Српску и цијелу планету Земљу. Да би се сачувала природа неопходно је изградити правилне ставове о њој од најранијег узраста (обданишта) па кроз основношколско и средњошколско образовање. Значај образовања и васпитања за заштиту животне средине истакнут је на многим међународним скуповима: у Штокхолму (1972), Београду (1975) и Тбилисију (1977), на конгресу у Москви (1987), на конференцији у Рију (1992 и 2002) и Солуну (1997) гдје је акценат стављен управо на образовање као кључ опстанка. На првој конференцији Уједињених нација одржаној у Штокхолму 1972. године, гдје је учествовало 113 земаља, истакнута је улога образовања и информисања за јачање свијести о значају човјекове околине и потреби превентивних акција и планирања мјера заштите природе. Изричито је наглашено да је примаран задатак људске заједнице да организује систематично образовање о животној средини коју треба сачувати и унаприједити за генерације које тек долазе. Еколошко образовање, према међународним конференцијама о околини, представља образовање за опстанак човјечанства. Јединствени европски акт, документ који се, између осталог, односи и на политику заштите животне средине, а која подразумијева контролу ваздуха, воде и земљишта, установљен је 1986. године. Самим тим, питање заштите животне средине нашло је своје мјесто и у политици, а преко ње у свим сферама привреде и индустрије. Ово све показује колики је значај еколошког образовања и васпитања.

Оно што представља основни корак ка самој заштити животне средине, као и ширењу еколошке свијести, јесте образовање компетентних кадрова, који ће задовољити захтјеве и изазове времена у којем живимо: осигурати развој и напредак људског друштва, сачувати околину од даље деградације и побољшати постојеће стање. Увођење екологије у наставни процес представља улагања у будућност.

Екологија као наука је веома битна; она проучава однос између живих бића, као и однос живих бића са околином. Указује на појаве које могу утицати на несклад у тим односима са трајним негативним посљедицама. Без познавања екологије нема будућности, због чега желимо да овим радом дамо свој мали допринос подизању еколошке свијести.

Значај еколошког образовања младих истичу Ждерић и Миљановић (2001), а Станишић (2008) указује на чињеницу да правовремено и адекватно образовање представља улагање у човјечанство за живот сутра. Фармер и сарадници (2007) цијене да је еколошко образовање неопходно за веће разумијевање животне средине и еколошких вриједности. Задатак еколошког образовања је да произведе еколошки образоване грађане који ће моћи да доносе одлуке за санкционисање еколошких проблема (Кнарп, 2000). UNESCO даје дефиницију циља еколошког образовања и васпитања која гласи да образовање има задатак да развије еколошки одговорног грађанина који има знање, вјештине, ставове, мотивацију и способности да ради појединачно и колективно у рјешавању савремених проблема, а да истовремено спријечи настајање нових (цит. Zak, Munson, 2008).

Циљ овог истраживања је био да се утврди колико је наша јавност упозната о значају екологије с једне стране, и да ли је то у корелацији са заступљеношћу еколошких садржаја у основној школи, гимназији и средњим стручним и техничким школама. Такође смо хтјели испитати и перцепцију екологије студената Студијског програма екологија и

заштита животне средине Природно – математичког факултета, Универзитета у Бањој Луци.

МАТЕРИЈАЛ И МЕТОДЕ

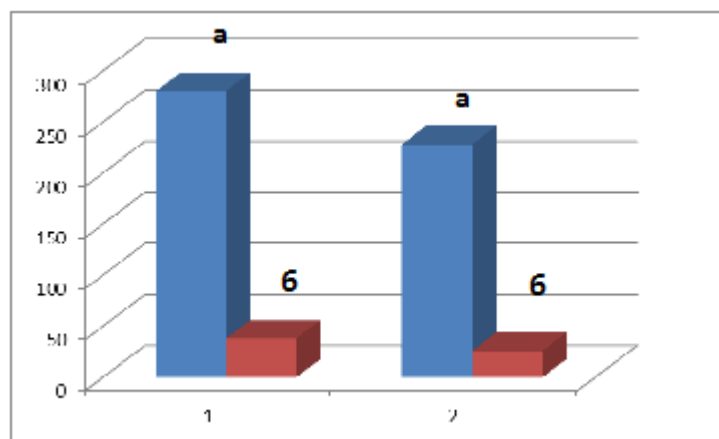
Анализирали смо заступљеност еколошких садржаја увидом у наставне планове и програме поменутих школа (Републички педагошки завод Републике Српске).

Истражили смо ставове студената о значају Студијског програма екологије и заштите животне средине, Природно - математичког факултета, Универзитета у Бањој Луци, на узорку од 30 студената. Одабрани су студенти треће године студија из разлога што се тек након двије године студирања може очекивати реалнији став о значају овог студијског програма. Такође, занимало нас је, зашто су одлучили да упишу Екологију и заштиту животне средине, као и начин на који су добили информацију о постојању поменутог студијског програма.

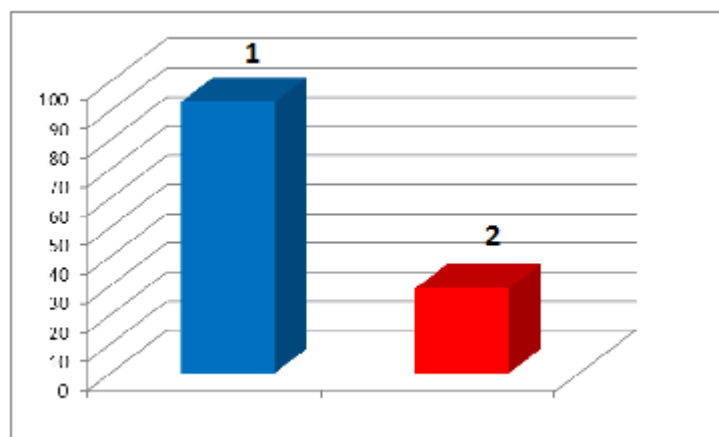
Анкета се састоји од шест питања, која су иста за све испитанике. На четири питања понуђени су одговори, али је остављен и простор за евентуално другачији одговор уколико се студент не слаже са понуђеним. Два питања су конципирана на начин да сами испитаници изнесу своја мишљења. Анкета, која је била анонимна, налази се у прилогу.

РЕЗУЛТАТИ И ДИСКУСИЈА

Прије проведеног истраживања, поставили смо хипотезу која гласи: „Еколошка свијест је на ниском нивоу и погрешно је перципирана“. Један дио нашег истраживања посветили смо анализи положаја екологије у образовном систему основних и средњих школа. У току основношколског образовања, ученици знања о екологији стичу кроз предмете: Моја околина у првом разреду, Природа и друштво у другом, трећем и четвртном разреду, Познавање природе у петом разреду, и у осмом разреду у оквиру предмета Биологија у коме се цјелокупан садржај градива односи на екологију и заштиту животне средине. У гимназији на општем и природно-математичком смјеру, екологија се изучава у оквиру предмета Биологија у наставној области Екологија и заштита животне средине кроз 38 часова. У осталим разредима еколошки садржаји нису заступљени. На овом смјеру предмет Биологија се слуша у првом, другом, трећем и четвртном разреду, са укупним фондом од 280 часова, од тога се екологија слуша на 38 часова, што чини 22.86% од укупног фонда часова (Слика 1). На друштвено-језичком и рачунарско-информатичком смјеру, предмет Биологија се слуша у првом, другом и трећем разреду са укупним фондом од 228 часова, од чега област Екологија-основни појмови и принципи чини 26 часова, што је 11.93% од укупног броја часова. Што се тиче осталог средњошколског образовања, у неким школама постоји посебан предмет који се бави изучавањем екологије и заштите животне средине, док се у неким школама ова област уопште не изучава. Од 93 занимања (Слика 2) у средњим стручним и техничким школама, наставни предмет Екологија и заштита животне средине заступљен је у само 29 занимања (31,18%). Ови подаци су алармантни. Институционална одређеност за еколошко образовање у Републици Српској је на изузетно ниском нивоу.

Слика 1. Графички приказ односа броја часова биологије-а и часова са еколошким садржајем-б (1-општи и природно-математички смјер, 2-друштвено-језички и рачунарско-информатички смјер)

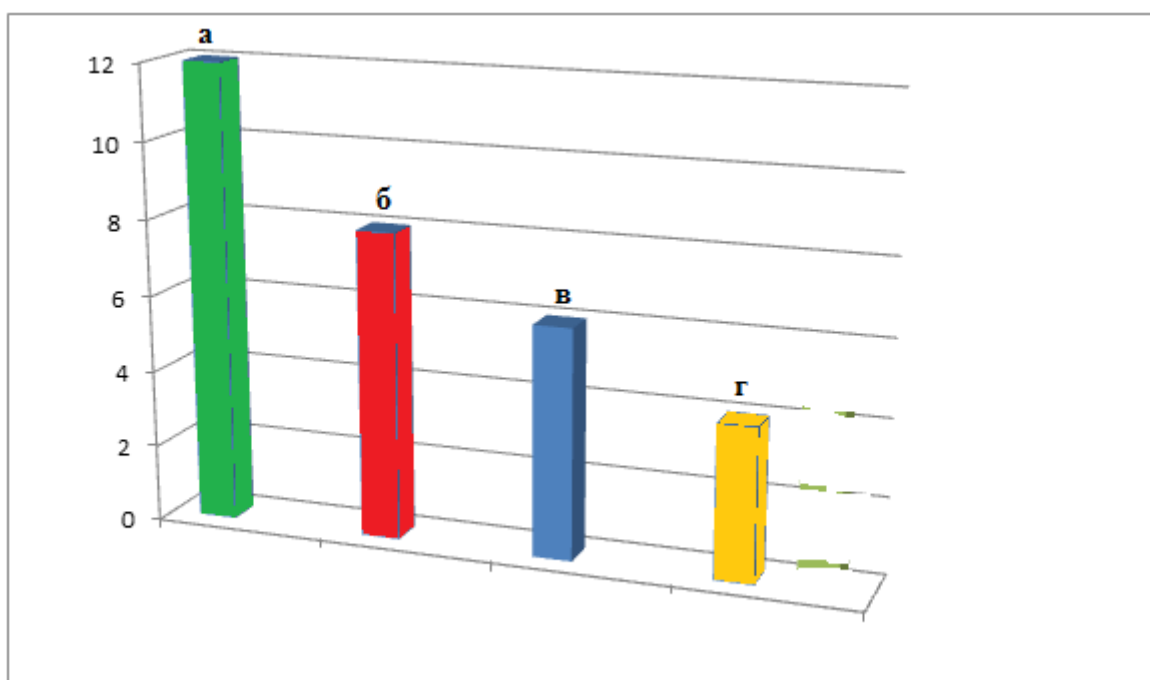
Слика 2. Графички приказ односа укупног броја занимања (1) и број занимања (2) у којима је заступљена екологија

Цијенимо да су изнесени подаци забрињавајући, те да еколошко васпитање треба да буде више заступљено у свим основним и средњим школама, као и да прва знања о екологији дјеца треба да стекну још у предшколском образовању. Увођење екологије у цјелокупни систем васпитања и образовања трасира пут који води ка очувању животне средине и повећању еколошке свијести. Проблем са малим бројем часова екологије истичу и други аутори. Недовољну заступљеност еколошких садржаја у програмима обавезног образовања у Србији наводе Живковић и Јањић (2010). Барановић (1994) и Бурзов (2014) указује на врло скроман дио еколошких садржаја у средњим школама у Хрватској. У Федерацији БХ на овај проблем указује Голетић (2007).

Други дио наших испитивања односио се на ставове студената о потреби образовања наставника у области екологије. Жељели смо да утврдимо на који начин су студенти сазнали за постојање овог студијског програма и разлоге зашто су уписали Екологију и заштиту животне средине, као и да сазнамо да ли су студенти задовољни условима у којима се настава одвија.

На питање зашто су уписали овај студијски програм, дванаест студената је одговорило да је то зато што нису имали други избор, осам студената - на наговор других, шест студената је уписало из знатижеље, а само четири студента зато што их одувијек

привлачи ова област (Слика 3). Сматрамо да је постотак оних који су заинтересовани за екологију (13,3 %) изузетно низак. Мишљења смо да када би екологија била више заступљена у току претходног школовања, већи постотак студената би и уписао овај студијски програм из заинтересованости и жеље да прошире своје знање у овој области. Претпостављамо да се од већине осталих студената (86,7 %) који нису имали интереса према екологији може очекивати слабији ангажман у току студирања, што за последицу може имати продукцију недовољно компетентног кадра који неће утицати на развој еколошке свијести, нити је спреман да усавршава своје вјештине и преноси их на друге.

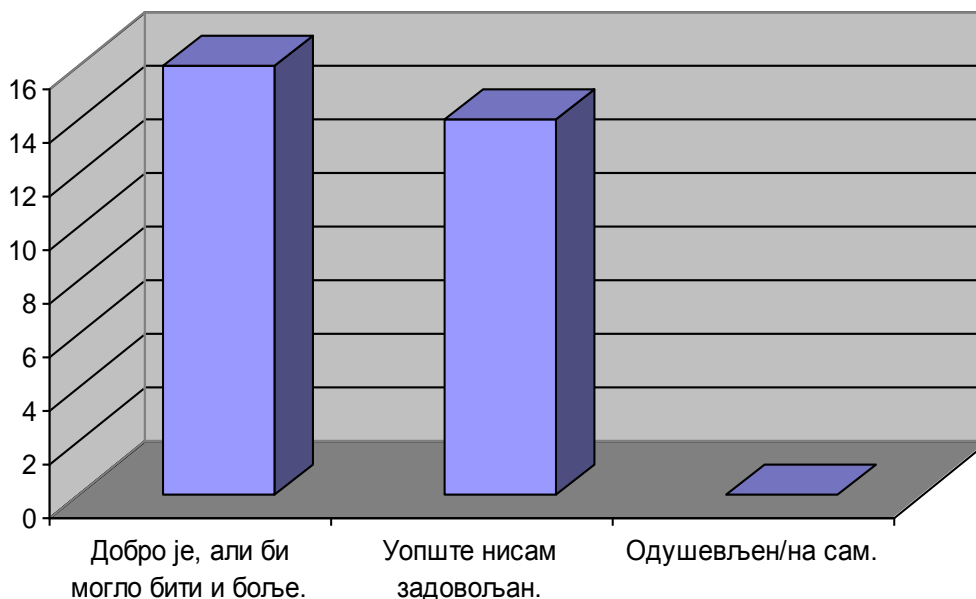

Слика 3: Графички приказ мотива студената за упис на ове студије (а-нису имали други избор, б-на наговор других, в-из знатижеље, г-одувјек их привлачи ова област).

У дјелу Педагогија за XXI вијек Сузић (2005) истиче да како би појединац постао професионалан у свом позиву он мора да има минимум неопходних знања и вјештина, а такође треба стално да учи, да буде спреман да трага за новим рјешењима и да настоји да свој посао обавља по највишим стандардима. Његова мотивација не треба бити новац него унутрашње задовољство у обављању посла којим се бави. Уколико се заштитом животне средине бави појединац који нема афинитет ка повећању еколошке свијести, резултат ће изостати.

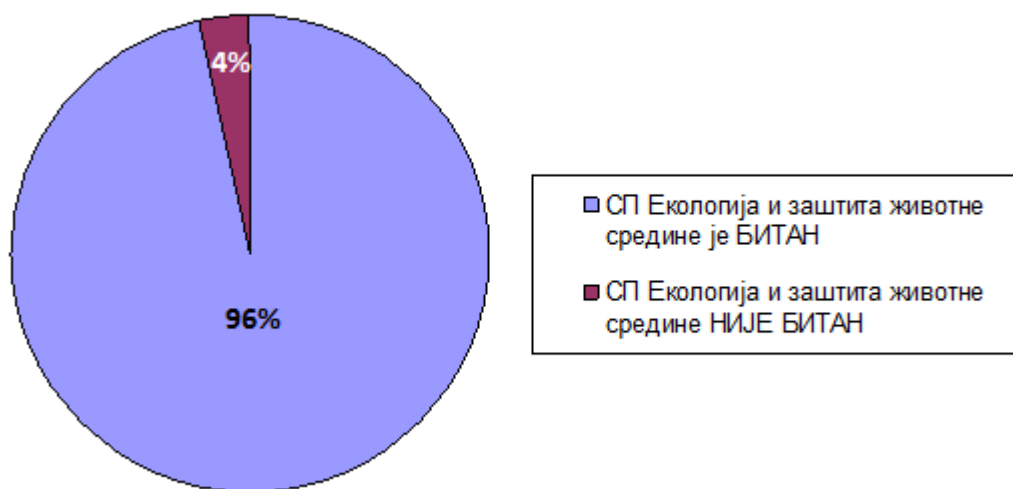
Тринаест анкетираних студената за овај студијски програм је сазнало преко друга/другарице који студирају на Студијском програму екологија и заштита животне средине, десет студената из средстава јавног информисања, док их је седам сазнало информисањем на самом факултету.

Укупно шеснаест студената сматра да је квалитет извођења наставе добар, али да би могао бити и бољи, док четрнаест студената није задовољно истим (Слика 4). Ниједан студент није потпуно задовољан квалитетом наставе. Резултати су можда и очекивани, с обзиром на то да велики постотак студената и није заинтересован за извођење саме наставе и на би се могли сматрати компетентним да оцјењују професоре.

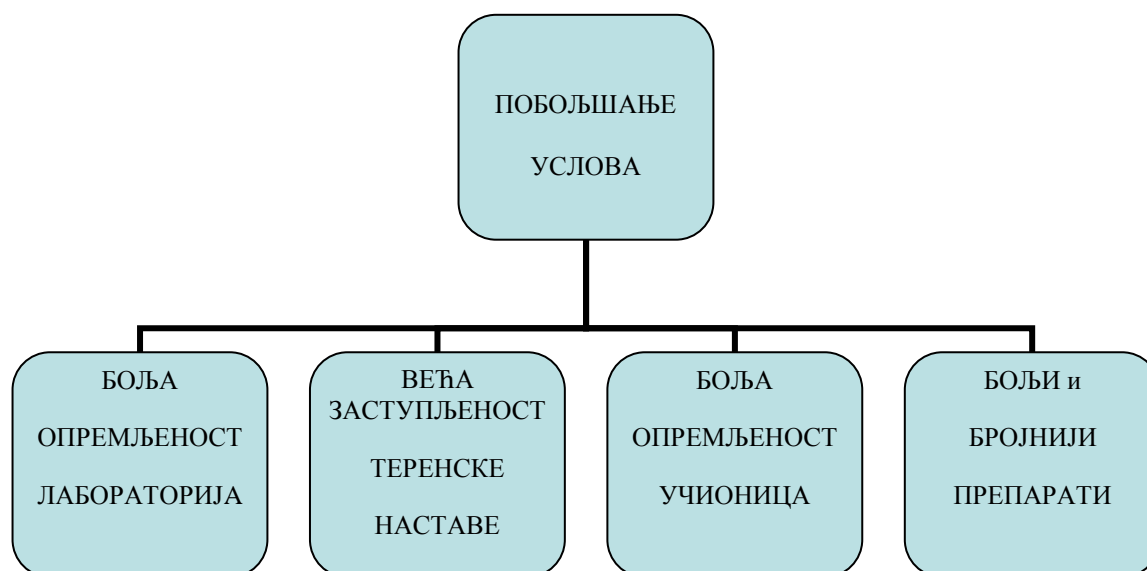
Слика 4: Графички приказ општег утиска анкетираних студената о квалитету наставе

Само један студент је потпуно задовољан радним условима на факултету, док преосталих двадесет девет сматра да је већина препарата застарјела, да литература није адекватна, те да су лабораторије слабо опремљене. Оно што треба истаћи јесте то да 96% сматрају да је поменути студијски програм битан (Слика 5).

Слика 5: Графички приказ мишљења студената о томе да ли је Студијски програм екологија и заштита животне средине битан

96 % студената би промијенило нешто у извођењу наставе (Слика 6), а само 4 % не би промијенило ништа. Студенти наводе да би заступљеност теренске наставе требала бити већа, да треба побољшати опремљеност лабораторија и учионица у којима се настава изводи, повећати број препарата који се користе у настави.

Слика 6: Приказ приједлога студената за побољшање извођења наставе

Недовољно афирмативан став студената можемо довести у везу са врло малим фондом часова екологије у њиховом претходном образовању. Студенти нису имали добру еколошку подлогу и имали су проблеме у савладавању градива. Сматрамо да сходно томе нису ни били у стању да реално процијене квалитет наставе. Примједбе које су у вези литературе нису у потпуности оправдане јер сваки заинтересовани студент данас може на интернету наћи обиље адекватне литературе. Осим тога, чињеница да се само 13.3% студената одлучило за овај студиј зато што их ова област привлачи указује да остали студенти нису мотивисани да с љубављу приступе студирању. Не треба занемарити ни податак да би боље опремљене лабораторије и више наставе у природи свакако више мотивисали студенте. Резултате анкете не треба генерализовати јер је узорак од 30 студената мали да би се добили објективнији подаци. Сматрамо да анкету треба поновити са више студената и више генерација да би се добиле реалније повратне информације.

ЗАКЉУЧАК

Свједоци смо све већих еколошких проблема који су посљедица неодговорног односа према природи. Еколошко образовање и васпитање је битан приоритет нових генерација. Образовни систем се мора прилагодити и оспособити за потребе које се односе на еколошке проблеме данашњице.

Резултати нашег истраживања показују недовољну заступљеност екологије у васпитно – образовном систему, што се може сматрати да утиче на заинтересованост и жељу ученика за даљим образовањем у овој области. Цијенимо да у школама треба повећати фонд часова екологије, да ученици треба активно да учествују у настави, да имају теренске наставе, те да им еколошка секција буде привлачнија. Једино овакав приступ ће довести до подизања еколошке свијести код ученика, али и свеукупне јавности.

Истраживањем смо потврдили постављену хипотезу: „Еколошка свијест је на ниском нивоу и погрешно је перципирана“.

ЛИТЕРАТУРА

1. Барановић, Б. (1994): Еколошки садржаји у средњошколском образовању у Хрватској, Соц. Екол. Загреб, Вол. 3, Но. 2, (149-162).
2. Бурзов, И. (2014): Заступљеност тема о околишу у средњошколским наставним програмима, Шк. вјесн. 63,3. (353-365).
3. Голетић, Ш. (2007): Стање образовања о околишу и одрживом развоју у Босни и Херцеговини, 5. Научно-стручни скуп са међународним учешћем „КВАЛИТЕТ 2007“.
4. Ждерић, М., Миљановић, Т. (2001): Методика наставе биологије, Нови Сад.
5. Живковић, и., Јањић, С. (2010): Криза менаџмента у еколошком образовању у основном школама, Међународна научна конференција МЕНАЏМЕНТ, (486-490).
6. Кнапп, D. (2000): The Thessaloniki declaration: a wake-up call for environmental education, Journal of Environmental Education, Vol. 31, No.3, (32-39).
7. Павловић, Н. (2009): Екологија у свјетлу данашњих збивања; Студенти у Сусрет науци; Бања Лука.
8. Републички педагошки завод Републике Српске [http://www.rpz-rs.org/ 7/NPP# breadcumb](http://www.rpz-rs.org/7/NPP#breadcumb)
9. Станишић, Ј. (2008): Значај еколошког васпитања и образовања, Филозофеме: Зборник радова, Нови Сад: Српски филозофски форум, (81-91).
10. Сузић, Н. (2005): Педагогија за XXI вијек; Бања Лука; ТТ-Центар.
11. Zak, K., Munson, B. (2008): An exploratory study of elementary preservice teachers' understanding of ecology using concept maps, Journal of Environmental Education, Vol.39, No. 3, (32-46).
12. Farmer, J., Knapp, D, & Benton, G. (2007): An Elementary School Environmental Education Field Trip: Long-Term Effects on Ecological and Environmental Knowledge and Attitude Development. Journal of Environmental Education, 38 (3), 33-42.

Примљено: 11. 11. 2015.

Одобрено: 28. 04. 2016.